Тәнгид вә јарадычылыг просеси

СОВЕТ ӘДӘБИ-БӘДИИ ТӘНГИДИ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ЕСТЕТИКАСЫНЫН ӘН'ӘНӘЛӘРИНИ ИНКИШАФ ЕТДИРӘРӘК ӘСӘРЛӘРИН ИДЕЈАСЫНЫ ДӘГИГ ГИЈМӘТЛӘНДИРМӘК, ОНЛАРА ДӘРИН ИЧТИМАИ ТӘҺЛИЛ ВЕРМӘКЛӘ ЈАНАШЫ, ЕСТЕТИК ТӘЛӘБКАРЛЫГ КӨСТӘРМӘЛИ, ИСТЕ'ДАДА, СӘМӘРӘЛИ ЈАРАДЫЧЫЛЫГ АХТАРЫШЛАРЫНА ГАЈҒЫКЕШ МҮНАСИБӘТ БӘСЛӘМӘЛИДИР.

Сов.ИКП МК-нын «Әдәби-бәдии тәнгид һаггында» гәрарындан.

Бу күнләрдә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын тәнгид вә әдәбијјатшүнаслыг бөлмәси әдәби органларымызда өтән ил дәрч едилмиш тәнгид материалларынын мүзакирәсинә һәср олунмуш мүшавирә кечирмишдир. Мүшавирәни республика Јазычылар Иттифагы идарә һеј'әтинин катиби Елчин кириш сөзү илә ачмышдыр. «Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетиндә дәрч олунмуш әдәби-бәдии тәнгид материаллары барәдә Г. Хәлилов вә М. Мәммәдов, «Азәрбајчан», «Литературны Азәрбајчан», «Гракан Азәрбајчан» вә «Улдуз» журналларында верилмиш тәнгид материаллары һаггында Ш. Салманов, А. Дадашзадә, Т. Әһмәдов вә Б. Нәбијев мә'рузә етмишләр. Сонра чыхышлар олмушдур. Мүшавирәнин материалларыны ихтисарла дәрч едирик.

ЕЛЧИН:

Бу мүшавирәмиз Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы әдәби органларында тәнгид шө'бәләринин фәалијјәтинин мүзакирәсинә һәср олунмушдур. Сон илләр белә әдәби сөһбәтләр биздә бир ән'әнәјә чеврилмишдир. Бу күн тәдгиг вә тәһлил објектимиз 1977-чи илин әдәби тәнгид тәсәррүфатыдыр. Әслиндә сөһбәтимиз, үмумијјәтлә, мүасир әдәби тәнгидимизин мөвчуд вәзијјәтинә вә дөврүмүзүн сијаси-естетик тәләбләри бахымындан онун вәзифәләринин мүәјјәнләшдирилмәсинә һәср олунмушдур — десәк, мәнчә, сәһв етмәрик. Чүнки тәнгид мәһсулундан бәһс етдијимиз гәзет вә журналлар тәнгидимизин үмуми мәнзәрәсини јарадан әсас, апарычы әдәби органлардыр.

Сов.ИКП МК-нын «Әдәби-бәдии тәнгид һаггында» тарихи гәрарынын гәбул олунмасындан алты илдән артыг бир вахт кечир. Һәм фәрди јарадычылығымыз, һәм дә әдәби-ичтимаи фәалијјәтимиз үчүн програм сәчијјәси дашыјан бу мүһүм партија сәнәдиндә хүсуси олараг гејд едилир: «Бир сыра гәзет вә журналларын редаксијалары тәнгиди мәгаләләрин идеја-нәзәри сәвијјәсинә һеч дә һәмишә тәләбкарлыг көстәрмирләр». Бу күн биз мәһз јүксәк тәләбкарлыг сәвијјәсиндән вә өзүнүтәнгид мөвгејиндән редаксијаларымызын өз охучуларына тәгдим етдији мәгаләләри нәзәрдән кечирмәји, һәмин мәгаләләрин мүасир әдәбијјатымызын мүһүм, актуал нәзәри вә әмәли проблемләрини нә дәрәчәдә әһатә едиб-етмәдијини мүәјјәнләшдирмәји гаршыја мәгсәд гојмушуг.

Мүшавирәмиз чох әламәтдар күнләрә тәсадүф едир: республикамыз әлдә етдији бөјүк наилијјәтләрә көрә сәккизинчи дәфә Гырмызы бајрага лајиг көрүлмүшдүр! Бу мисилсиз әмәк гәләбәси, тәбиидир ки, һәм бәдии јарадычылыг, һәм дә әдәби тәнгид саһәсиндә вәтәндаш-сәнәткар мәс'улијјәтини даһа да артырыр, гүввәләри сәфәрбәр етмәјә, бир тәрәфдән јүксәк сијаси-бәдии сәвијјәли әсәрләр јаратмаға, дикәр тәрәфдән дә зәиф јазылара, халтураја гаршы кәскин партијалы мүбаризәмизи артырмаға сөвг едир.

Мән бүтүн бунлары она көрә бир даһа гејд едирәм ки, бу күн чари әдәбијјата верилән гијмәтин бүтөвлүјүнә, објективлијинә, принсипиаллығына — елә бир принсипиаллығына ки, мөвгеләр, мүнасибәтләр гаршысында титрәмәсин — бир еһтијач һисс олунур. Бир аз образлы фикирләшсәк, бә'зән адама елә кәлир ки, хәзәл дә, гызыл да ејни рәнкдә — сары олдугларындан бир-биринә гатышыб, онлары бир-бириндән сечән вә ајырд едән јохдур. Һәтта бә'зән гызыл ағыр олдуғундан ашағы чөкүр, көздән итир, үст гаты хәзәл бүрүјүр, биз исә сәнәтин, совет сәнәтинин кешијиндә дурмалы олан күчлү голумузу узадыб гызылы јухары галдырмырыг. Ән јахшы һалда өзүмүзү көрмәзлијә вуруруг, куја көзүмүзүн габағындакы бу хәзәли көрмүрүк... Мән «ән јахшы һалда» дејирәм, чүнки бә'зән хәзәли гызыл гијмәтинә тутмағымыз, гызылмыш кими тә'рифләмәјимиз дә олур.

Сов.ИКП МК-нын «Әдәби-бәдии тәнгид һаггында» гәрарында мүасир совет тәнгидинин вәзифәси белә мүәјјәнләшдирилир: «Тәнгидин вәзифәси мүасир бәдии просесин һадисәләрини, мејлләрини вә ганунаујғунлугларыны дәриндән тәһлил етмәкдән, партијалылыг вә хәлгилик һаггында Ленин принсипләринин мөһкәмләнмәсинә һәр васитә илә көмәк көстәрмәкдән, совет инчәсәнәтинин идеја-естетик сәвијјәсинин јүксәлдилмәси уғрунда мүбаризә апармагдан, буржуа идеолокијасына гаршы ардычыллыгла чыхыш етмәкдән ибарәтдир». Бу күнкү Азәрбајчан әдәби тәнгиди партијамызын мүәјјәнләшдирдији бу вәзифәни там шәкилдә јеринә јетирирми? Елә билирәм ки, бу суала гәти вә мүбаһисәсиз мүсбәт чаваб вермәк чәтиндир. Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын әдәби органлары мүасир тәнгидин партијамызын мүәјјәнләшдирдији һәмин вәзифәни јеринә јетирә билмәси үчүн мүнбит зәмин јарадырмы? Әдәбијјатымызын тә'хирәсалынмаз проблемләрини галдырыб өз санбаллы сөзүнү дејирми, күчлү вә јахуд зәиф әсәрләр сәрф-нәзәр едилмир ки? Үмид едирик ки, мүшавирәмиз бу суаллара чаваб верәчәкдир...

ГУЛУ ХӘЛИЛОВ:

Јазычылар Иттифагынын башга органлары илә мүгајисәдә, шүбһәсиз, әсас ағырлыг «Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетинин чијнинә дүшүб. Гәзетин бу истигамәтдә ахтарышлары һәгигәтән чохдур. Бурада бир тәрәфдән тәнгид вә әдәбијјатшүнаслыг мәсәләләри, һәмчинин ашыг әдәбијјаты, классик ирс вә с. һаггында хејли материал чап олунмушдур. Бүтүнлүкдә гәзет нәср, поезија, тәнгид вә әдәбијјатшүнаслыға аид 70-ә гәдәр мәгалә вә ресензија дәрч етмишдир. Бу чәһәти гејд етмәјә дәјәр ки, гәзет мүмкүн гәдәр әдәби жанрларын бүтүн саһәләринә ејни дәрәчәдә доғмалыг көстәрмишдир. Јә'ни нә поезијаја үстүнлүк вериб нәсри сыхышдырмыш, нә дә нәсрә үстүнлүк вериб тәнгид вә әдәбијјатшүнаслығы сыхышдырмышдыр.

Әлбәттә, тәбиидир ки, чап олунан материалларын сәвијјәси ејни дејилдир. Лакин бүтүнлүкдә һисс олунур ки, гәзет әдәбијјатын вә сәнәтин гаршысында дуран јүксәк тәләбләри көзләмиш, партијанын әдәби тәнгид гаршысында гојдуғу бөјүк вә мәс'улијјәтли вәзифәләрә мүмкүн гәдәр чаваб вермәјә чалышмышдыр. Гәзетин тәнгид сијасәтиндә республика Јазычылар Иттифагынын әдәбијјатын халг һәјаты илә даһа мөһкәм әлагәсинә, актуал јарадычылыг проблемләринә даир кечирдији мүһүм тәшкилати тәдбирләрин, хүсусән Нахчыванда, Степанакертдә вә Ләнкәранда кечирилән сәјјар пленумларын мүсбәт тә'сири ашкар һисс олунур. Бурада бир сыра мараглы, гијмәтли мәгалә вә ресензијалар чап едилмишдир. Академик М. Чәфәрин Елчин, Р. Рзанын М. Араз, Б. Нәбијевин Ә. Күрчајлы, Г. Гасымзадәнин Ағшин Бабајев, Елчинин И. Мәликзадә, Ф. Меһдинин Е. Борчалы, М. Аразын Ф. Меһди, С. Әмировун Б. Азәроғлу һаггындакы мәгаләләри, Ә. Ағајевин «Тәнгидчи олмаг истәјирсәнсә...», Ј. Гарајевин «Мүасирлик јолларында», Ч. Мәммәдовун «Мүшфигә лајигдирми?», Х. Әлимирзәјевин «Нәсими» вә тарихи роман мәсәләси», С. Рүстәмханлынын «Бөјүк јадикар», Р. Әлијевин «Һәјат нәфәси», О. Рзанын «Ләјагәт һиссинин тәрәннүмү» адлы мәгалә вә ресензијалары әсасән уғурлудур, мүасир тәләбләр бахымындан јазылмышдыр. Бу мәгаләләрин әксәријјәтиндә тәнгиди фикир сөјләјәнләр, һисс олунур ки, һаггында сөһбәт етдикләри шаир вә јазычыларын јарадычылығыны әтрафлы өјрәнмишләр, буна көрә дә һәр бир сәнәткарын фәрди хүсусијјәтләри, јарадычылыг наилијјәтләри бир сыра һалларда ајдын нәзәрә чарпыр. Хүсусилә тәнгидчиләри јазычыларымызын јени инсан образлары, ахтарышлары, мүасир һәјата мүдахилә етмәк мејли даһа чох чәлб етмишдир ки, бу да тәгдирәлајигдир. Доғрудур, бә'зи мәгаләләрдә, мәсәлән, «Нәсими» вә тарихи роман мәсәләси»ндә мәзмун сәрлөвһәни аз доғрулдур. Мәгаләдә тарихи роман жанрынын хүсусијјәтләриндән аз сөһбәт кедир, анчаг там һалда адларыны чәкдијимиз мүәллифләрин мәгаләләриндә сәмимијјәт, тәһлил, инандырычылыг габарыг шәкилдә нәзәрә чарпыр.

Р. Әлијевин кәнч насирләрин јарадычылығына аид јаздығы мәгалә елми тәһлили илә бизи инандырдығы һалда, исте'дадлы јазычы М. Ибраһимбәјовун јарадычылығындан бәһс едән «Инсан мүнасибәтләринин дәринлијиндә» мәгаләсиндә бу инандырычылыг аздыр. О, тәһлилдән даһа чох ганадлы, тәмтәраглы ифадәләрә мејл етмиш, һәр ики повестин мәзијјәтләринин ачылмасы гајғысына аз галмышдыр.

Кәнч тәнгидчи Б. Јусифлинин мәгаләләриндә сәмимијјәт, хејирхаһлыг ачыг дујулур, лакин Әли Тудә, Салам Гәдирзадә, Јәһја Сеидов кими јазычы вә алимләримизин јарадычылығындан бәһс едәндә мүәллиф елми тәһлилә аз фикир верир.

(АРДЫ 7-чи СӘҺИФӘДӘ)

ТӘНГИД ВӘ ЈАРАДЫЧЫЛЫГ ПРОСЕСИ

(ӘВВӘЛИ 5-чи СӘҺИФӘДӘ)

С. Рустәмханлынын бир сыра јазыларында тәһлил габилијјәти күчлүдүр. «Дујғуларын изи илә» мәгаләсиндә о, шаир М. Һемајылын ше'рләриндәки һәјатилији, рәванлығы, тәбиилији бир сыра јерләрдә објектив тәһлил етмишдир, лакин бә'зән тәнгидчи шаирин үнванына дедији тә'рифли сөзләри бәдии фактларла әсасландырмамышдыр.

Бәдии әсәрдә гојулан вә тәсвир едилән инсан мүнасибәтләринә даир бә'зән јанлыш вә аз инандырычы мүһакимәләр јүрүтмәк сон илләр даһа фәал ишләјән Һ. Гулијевин мәгаләләриндә өзүнә јер тапыр. О, јазычы Анарын «Әлагә» повестиндән бәһс едәркән мүәллифин мәгсәд вә гајәсини бәдиилик вә һәјатилик бахымындан һеч дә арзу олунан сәвијјәдә тәһлил етмәмишдир.

Гәзет нәсрин вә поезијанын гаршысында дуран проблемләрлә әлагәдар редаксијада тәнгидчи вә јазычыларын сөһбәтини кечирмишдир. «Ресензија—77» мөвзусунда «дәјирми стол» әтрафында мүзакирәдә республиканын бир сыра јазычы вә тәнгидчиләри јахындан иштирак етмишләр. Бу сөһбәтләрдә фајдалы тәклифләр чохдур.

Әдәбијјатшүнаслыға аид бир сыра мараглы материаллар чап олунмушдур ки, бу чәһәтдән М. Ибраһимов, К. Мәммәдов, Ә. Мирәһмәдов, Т. Әһмәдов, Х. Мәммәдов кими јазычы вә алимләримизин фәалијјәти тәгдирәлајигдир.

Гәзет ән'әнәви олараг бир сыра сәнәткарлар һаггында портрет-очеркләр верир. Белә јазыларын әһәмијјәти ондадыр ки, мүәллифләр сәнәткарларын јарадычылыг лабораторијасына мүдахилә едир, онларын мүасир әдәбијјат, әдәби просес барәдә фикирләрини охучулара чатдырырлар. Кечән ил Р. Рза, М. Ибраһимов, Ә. Вәлијев, М. Дилбази, Б. Ваһабзадә, Ч. Новруз, А. Мәммәдов, И. Шыхлы вә Габил һаггында портрет-очеркләр чап олунмушдур. Бунларын һамысы јазычы вә шаирдир; тәнгидчи вә алимләр һаггында да портрет-очеркләр верилмәлидир. Дикәр тәрәфдән, јазычыларын бә'зиләри барәдә материала һәчм мәсәләсиндә (мәсәлән, И. Шыхлы вә Габил һаггында), нәдәнсә, мәһдудлуг гојулмамышдыр. Бизчә, белә һалларда мүәјјән өлчү һәддини көзләмәк лазымдыр; дикәр тәрәфдән портрет-очеркләрдә јанлыш сәсләнән, доғру олмајан мүлаһизәләрә мәтбуатда кәрәк јер верилмәсин.

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» әдәби просеси вахтында ишыгландырмаг мә'насында бизим ән чох үмид бағладығымыз гәзетдир. Биз истәрдик ки, о, дәрч етдији материалларын һәм мүасирлијинә, һәм елми дәринлијинә, чәсарәтинә чидди фикир версин. Әдәбијјатын баш мөвзулары, ушаг әдәбијјатынын проблемләри, тәрчүмә әсәрләри, дәрсликләр, радиода вә телевизијада кедән әдәби верилишләр, драм әсәрләри, маһныларын мәтни, елми вә бәдии әсәрләрин мүзакирәси кими актуал мәсәләләр гәзетин диггәтиндән кәнарда галмасын. Һәмчинин гәзет кәнчләрин јарадычылығына, тәзә имзаларын көрүнмәсинә хүсуси фикир вермәлидир.

МЕҺДИ МӘММӘДОВ:

«Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетинин кечән илки нөмрәләриндә охучу инчәсәнәтин нөвләринә даир мүхтәлиф һәчмли вә формалы материаллара раст кәлир. Онларын ичәрисиндә бөјүк вә кичик мәгаләләр, ресензијалар, тәгвим һадисәләрини ишыгландыран јазылар, мә'луматлар, корреспонденсијалар, хәбәрләр, мәктублар, репортажлар, «дәјирми стол» сөһбәтләри, диалоглар, мүсаһибәләр, илк мүсаһибәләр вардыр ки, журналистика жанрларынын белә әлванлығы вә үслуб зәнкинлији бизи севиндирмәјә билмәз.

Сәнәт нөвләринин һәр биринин ајрылыгда нечә изләндијинә вә нә гәдәр диггәтлә өјрәнилдијинә нәзәр јетирсәк көрәрик ки, һаггында ән аз јазылан кино сәнәтидир.

Тәсвири сәнәтә гәзет сәһифәләриндә нисбәтән чох јер верилмишдир. Октјабр сосиалист ингилабынын 60-чы илдөнүмүнә һәср едилән сәркијә мәгаләләр силсиләси һәср едилмиш, сәркидә нүмајиш етдирилән бојакарлыг, һејкәлтәрашлыг, тәтбиги-бәзәк жанрларындан олан әсәрләр һаггында бир нечә мүәллифин мараглы, мәзмунлу мәгаләләри дәрч олунмушдур. Онларын ичәрисиндә сәнәтшүнаслыг доктору М. Нәчәфовун «Бајрама һәдијјәмиз» мәгаләси професионал сәвијјәси, әһатә даирәси, үмумиләшдирмә мејли илә диггәти чәлб едир.

«Бакынын мүасир ме'марлыг тајғылары» силсиләсиндән олан мәгаләләри, бу мөвзуданы мүзакирәни дә редаксијанын јахшы тәшәббүсләриндән һесаб етмәк лазымдыр. Амма гәзетин бу тәшәббүскарлығы һәм дә тәләбкарлыгла ујушмалыдыр. Тәнгид кәсәри ити олан мәгаләләрә даһа чох јер верилмәлидир. Бајрам, јубилеј тәнтәнәләри белә, кәрәк тәнгиди мүнасибәти коршалтмасын. Ахы, сәркиләрдә ортабаб вә сөнүк ишләрә, ләјагәти анчаг мөвзусундан ибарәт олан әсәрләрә дә раст кәлирик. Мә'лумат, шәрһчилик сәвијјәсиндә дуран тәнгид тәкчә сәнәткарлары јох, һеч сәнәт мараглыларыны да јарыда билмәз.

1977-чи илин мусиги һадисәләринә, үмумијјәтлә, мусигијә һәср едилән материаллар сајча аздыр. Лакин иш јалныз кәмијјәтдә дејил; бу саһәдәки јазыларда мөвзу е'тибарилә бир мәһдудлуг һисс олунур. Он әсас мәгаләнин алтысы муғам вә халг мусигисиндә ифачылыг сәнәтинә һәср едилмишдир. Бири «Ашыг Гәриб» муғам операсынын јени редаксијасы барәдәдир. Анчаг бир мәгалә «Илһам» адлы јени балет, бир мәгалә дә «мусиги һәфтәси»нин јекунлары барәсиндә јазылмышдыр. Муғам ифачылығына диггәт өз-өзлүјүндә е'тираз доғурмур. Лакин бунунла јанашы, мусиги сәнәтинин, опера јарадычылығынын, мусиги тәрбијәсинин бир сыра вачиб мәсәләләри дә нәзәрдән јајынмамалыдыр.

1977-чи ил комплектиндә театр тәнгидинин әсас вәзнини диалоглар вә јени тамашаларын ресензијалары тәшкил едир. «Театр вә драматург», «Күн һәрәкәт тәләб едир», «Режиссорун һөкмранлыг дөврү», «Мүасирлик вә театр», «Гајнананын тәнгидчи гонағы», «Театр, тамашачы вә минбир проблем», «Режиссор мәс'улијјәти» вә с. мәгаләләрдә сәһнә сәнәтинин мүасир проблемләриндән бәһс едилир.

«Күн һәрәкәт тәләб едир» мәгаләсиндә актјор М. Мирзәјев өз тәчрүбәсинә, күндәлик мүшаһидәләринә истинад едәрәк актјорлуг мәктәби, Станиславски системи, актјор кадрларынын тәрбијәси вә театрларда онларын пәрвәриши һаггында дүзкүн, фајдалы фикирләр сөјләјир. Мәгаләнин мүәллифи сәһнә хадимләриндән данышаркән һеч кәси һеч кәсә гаршы гојмур. Һеч бир мүтәхәссиси башгасындан үстүн тутмур.

Бә'зи мәгаләләрдә, мисал үчүн, диалог формасында дәрч едилмиш «Режиссорун һөкмранлыг дөврү» адланан мәгаләдә исә сәрлөвһәдән көрүндүјү кими, режиссор коллективин башга үзвләринә гаршы гојулмуш, онун мөвгеји јанлыш шәрһ едилмиш, тәшкилатчылыг, бәдии рәһбәрлик ролу «һөкмранлыг» рүтбәси кими гәләмә верилмишдир. Сәнәтшүнаслыг доктору С. Рзајев бу барәдә сөјләдији фикри јекунлашдырараг дејир: «Инди вәзијјәт о мәрһәләјә чатыбдыр ки, театр сәнәтинин бу күнкү тәбиәти еләдир ки, режиссор тамашанын кејфијјәти үчүн әсас мәс'ул шәхс сајылмалыдыр, демәли, онун «ағалығы» тәбиидир». Хејр, нә бу «ағалыг» тәбиидир, нә дә сөјләнән фикир тәбиидир. Театрын тәбиилији, онун дүнәнки, бу күнкү вә сабаһкы тәбиәти онун коллективлик тәбиәтидир. Доғрудур, режиссорун мөвгеји, вәзифәси, борчу мүһүмдүр, инди даһа мәс'улијјәтлидир. Лакин бурасы она һеч вәчһлә «ағалыг» ихтијары, «һөкмранлыг» рүтбәси вермир.

«Театр, тамашачы вә минбир проблем» диалогунда, режиссор Ч. Сәлимованын вә Һ. Әблучун сөһбәтиндә дә долашыг фикирләр вардыр. Мәгалә ики адамын сөһбәти олса да, бу материала редаксијанын даһа фәал мүдахиләсинә еһтијач вар иди.

«Гајнананын тәнгидчи гонағы» адланан диалог тәвазөкарлығы, ајдын, дүзкүн фикир истигамәти, ишкүзарлығы, реализми илә фәргләнир. Көрүнүр, Нәсибә Зејналованын иштиракы бурада әһәмијјәтли рол ојнамышдыр. О өз гонағындан, театршүнас Ә. Әлијевадан кери галмыр. Бу сөһбәтдә актјор ифасы, ифачы сәнәткарлығы әсас мәсәлә кими алыныб мүхтәлиф чәһәтләрдән ишыгландырылыр. Рол үзәриндә иш үсулу, актјор-режиссор, актјор вә драматуржи материал, күлүшүн сосиал-естетик мәзмуну аспектиндә һәдәфә тушланмыш фикирләр бурада аз дејил.

Ресензија тәнгидин кичик формасы, амма ән оператив, ишкүзар, инчәсәнәтин чари фәалијјәтини, күндәлик һадисәләрини тез көрән, тез көстәрән, бәләдчилик едән жанрыдыр. Амма һејф ки, ресензија бизим тәнгиди фикримизин, олсун ки, ән керидә галан жанрыдыр. Редаксијалар мүәллиф гытлығы чәкир, хүсусилә јазыбјарыдан мүәллифләрин.

Республикада театрларын биједдиси рајонлардадыр. Бизим редаксијалар үчүн онлар «көздән ираг—көнүлдән дә ираг» көрүнүрләр. Онларын һаггында ја һеч јазылмыр, ја аз јазылыр, јазыланда исә мәгаләләр чох вахт сәтһи олур, тәсадүфи мүәллифләрин гәләминдән чыхыр. Јавуз Ахундовун «Мә'нәви сафлыға чағырыш», Емилија Мирзәјеванын «Ана, мән евләнирәм» тамашасы һаггында ресензијалары мисал кәтирмәк олар.

Гәзетин өһдәсинә чохлу вәзифәләр дүшүр. О, әдәбијјатын вә инчәсәнәтин мүхтәлиф жанрларыны, демәк олар ки, чари јарадычылыг просесинин бүтүн саһәләрини әһатә едир вә ишыгландырыр. Бунунла белә, бизә белә кәлир ки, ики саһә һәлә диггәтсиз галмышдыр. Бунлардан бири телевизија, икинчиси, өзфәалијјәт јарадычылығыдыр.

Гәзет сәһифәләриндә проблематик мәгаләләрә, дөврашыры ичмаллара аз јер верилир. Тәнгидин вүс'әтини, кејфијјәтини, әһатә даирәсини кенишләндирмәк үчүн бу кәсири арадан галдырмаг лазымдыр.

ШАМИЛ САЛМАНОВ:

«Азәрбајчан» журналынын кечән ил диггәт јетирдији проблемләр сырасында, биринчи нөвбәдә, совет әдәбијјатынын бәдии новаторлуғу, бу новаторлуғун ингилабын естетик идеаллары вә бәдии принсипләри илә шәртләнән кејфијјәтләри мәсәләсини гејд етмәк лазымдыр. Халг јазычысы М. Ибраһимовун «Һәјатын, көзәллијин ганунлары илә» мәгаләсиндә ингилабын бәдии тәфәккүрә ашыладығы кејфијјәт јениликләриндән әтрафлы бәһс олунур. Журнал һәмчинин Азәрбајчан бәдии нәсринин, әдәби-бәдии тәнгидинин Совет һакимијјәти илләриндә инкишафыны, фолклорда ингилаб мотивләрини тәһлил едән мәгаләләр дә вермишдир.

Журнал Низами адына Әдәбијјат Институту илә бирликдә «Мүасирлик проблеми вә нәсрин ахтарышлары» мөвзусунда јарадычылыг мүшавирәси кечирмиш вә онун материалларыны дәрч етмишдир. Онун мүасир һекајә жанры әтрафында јазычы Елчинин мәгаләси илә башладығы мүзакирә дә әһәмијјәтлидир. Кечән ил бу мүзакирә Халид Әлимирзәјевин «Мүасир һекајәләримиз һаггында гејдләр» вә Һ. Гулијевин «Һекајәдән романа вә әксинә» мәгаләләри илә давам етдирилмишдир. Тәнгидчи С. Әсәдуллајевин «Сәнәдли-бәдии нәсримизин јарадычылыг проблемләри», халг шаири Рәсул Рзанын «Талант, билик, зәһмәт», чаван тәнгидчи Надир Чаббаровун «Инсаны севмәк аздыр...», «Дүшүнән вә дүшүндүрән гәһрәманлар», Аббас Һачыјевин «Драматуркијанын вә нәсрин поезијасы» мәгаләләри дә нәсрин актуал мәсәләләринә, сәнәткарлыг гајғыларына, әдәбијјатын јени мәрһәләси илә шәртләнән кејфијјәтләринә диггәтимизи чәлб едир. Бүтүн бу мәгаләләр, көрүндүјү кими, әсасән, нәсрә аиддир. Үмумијјәтлә, журналын кечән илки тәнгидиндә нәсрин тәһлили үстүнлүк тәшкил едир. Тәнгидчиләрин бөјүк бир дәстәсинин иштиракы илә кечирилмиш нәср мүшавирәсинин материаллары мүасир тәнгидимизин әһәмијјәтли һадисәсидир. А. Һүсејновун мә'рузәсиндә, еләчә дә М. Чәфәр, П. Хәлилов, Ј. Сејидов, С. Әсәдуллајев, К. Әлибәјова, Анар вә башгаларынын чыхышларында «алтмышынчы илләр нәсри-нин» ахтарышларына јени мүнасибәт вә даһа кениш бәдии ме'јарларла јанашмаг мејли өзүнү көстәрир.

Поезија, хүсусилә чари поезија журналын тәнгиди марағындан һәләлик кәнардадыр. Кечән ил журналын халг шаирләриндән С. Рүстәм вә О. Сарывәлли һаггында дәрч етдији јазылары, бир нечә ше'р китабы һаггында ресензијалары чыхмаг шәрти илә, демәк олар ки, поезија, хүсусилә мүасир Азәрбајчан поезијасы онун тәнгидиндә тәһлилини тапа билмәмишдир. Драматуркија проблемләри дә бу вәзијјәтдәдир. Өтән ил журнал рус театр мүтәхәссиси Н. Абалкинин «Драмургла диалог» китабындан Азәрбајчан драматургу Имран Гасымовун јарадычылығына аид һиссәсини тәрчүмә едиб вермәклә кифајәтләнмишдир.

Журналын әдәбијјатшүнаслыг бөлмәсини М. Аслановун фактики материалы боллуғу, тәдгигат характерлилији илә фәргләнән «Үзејир Һачыбәјовун публисистикасы» вә Г. Бегделинин Шәһријар һаггында мәгаләләри тәмсил едир. Академик Һәмид Араслынын «Дәдә Горгуд»ун түрк тәдгигатчысына ачыг мәктубу чидди, полемик әдәбијјатшүнаслығын гијмәтли нүмунәсидир. Көркәмли алим бу гәдим абидәни «Азәрбајчан мүһитиндән, Азәрбајчан шәраитиндән ајырмаг» тәшәббүсләрини һаглы олараг тәнгид едир.

Кечән илки нөмрәләрдә философ З. Кәјушовун «Әср, стресс вә шәхсијјәт», «Урбанизасија, үнсијјәт вә үлфәт» мәгаләләринин чап олунмасы тәгдирәлајигдир.

Журнал һәр нөмрәдә олмаса да (һәр нөмрәдә олсајды, даһа јахшы оларды), ики нөмрәдән бир өз сәһифәләриндә јени китаблар һаггында ресензијалар дәрч едир. Мәзмунлу, професионал ресензијаларын кетдикчә артдығыны разылыг һиссилә гејд етмәк лазымдыр. Мәсәлән, И. Әфәндијевин Н. Һәсәнзадәнин «Зүмрүд гушу» китабы һаггында мәгаләси јахшы тә'сир бағышлајыр. Тәнгиди тәһлилин долғунлуғу, китабы вә јахуд әсәри әдәби просес контекстиндә алыб гијмәтләндирмәк бахымындан Ј. Гарајев, Һ. Исрафилов, Б. Нәбијев, Ш. Алышанов, Р. Хәлиловун мәгаләләри јахшыдыр. Хүсусилә Ј. Гарајевин «Мүасирлик ме'јары илә» мәгаләси ајрыча гејд олунмалыдыр. Тәәссүф ки, ресензијаларын һамысы бу сәвијјәдә дејил; һәтта бә'зи јахшы ресензијаларда белә (мәсәлән, Р. Хәлилов, Ш. Алышанов) мүбалиғәли ифадә вә гијмәтләрлә, дәбдә олан терминләрлә мәгаләләри ағырлашдырмаг һалларына раст кәлирик. Бир сыра ресензијаларда тәнгиди башланғыч зәифдир. Ајры-ајры јахшы мәгаләләрин мүәллифи кими танынмышымыз И. Мустафајевин тәнгидчи Асиф Әфәндијевин мәгаләләр мәчмуәсинә һәср етдији «Тәнгидчинин мүдриклик сәлаһијјәти» ресензијасы бу чәһәтдән чидди наразылыг доғурур. Мүәллиф сакит, тәләбкар елми тәһлили, әдәби һадисәләрә објективликлә јанашмаг ме'јарыны әсассыз мүбалиғәләрлә әвәз етдијиндән китаб һаггында биртәрәфли мүлаһизәләр сөјләмишдир. Бурада А. Әфәндијев «өмрү әсил елми камиллик вә поетик амал наминә гурбан верилиб, әвәзиндә исә шәхсијјәтинин тәсдигинә чеврилән «мүдриклик сәлаһијјәти» газанан», «мүтәфәккирләрин баш сындырдыглары дүнјанын сонсуз мә'насыны сәнәтдә тәчәссүм етдирмәк гүдрәтини мүасирлик мизанында сынагдан кечирән», «белә бир сәлаһијјәтә малик олдуғуна башгаларында мөһкәм дахили инам, е'тигад јарадан» кими тәвазөкарлығдан узаг сөзләрлә тә'рифләнир.

Бир мејли дә ајрыча гејд етмәји лазым билирик. Бу журнал тәнгидинин мүасир әдәбијјат барәдә охучуда һасил етдији фикирлә әлагәдардыр; башга сөзлә десәк, журналын тәнгиди елә бил әдәбијјатын индики сәвијјәси илә тамамилә гане олур. Һалбуки әсил тәнгиди һәмишә әдәбијјатын даһа бөјүк кәләчәји уғрунда мүбаризә һисси тә'гиб етмәлидир.

АРАЗ ДАДАШЗАДӘ:

«Литературны Азәрбајчан» журналында кечән ил нәср, поезија, драматуркија вә публисистика илә јанашы, әдәби-бәдии тәнгидә дә кифајәт гәдәр јер ајрылмышдыр.

Бөјүк Октјабрын 60 иллијинин мүнасибәтилә верилмиш материаллардан Хејрулла Әлијевин «Дәрин көкләр, силинмәз изләр» мәгаләсини гејд етмәк олар. Бурада әдәбијјатларын достлуғундан, Азәрбајчанда кечирилән совет әдәбијјаты күнләринин әһәмијјәтиндән сөһбәт ачылыр. А. Рошалын «Совет һакимијјәти уғрунда мүбаризәдә гүдрәтли силаһ» мәгаләсиндә М. Әзизбәјовун Азәрбајчанын мәдәнијјәт хадимләри илә әлагәсиндән, өз халгынын мә'нәви инкишафы наминә апардығы мүбаризәдән, Күлһүсејн Һүсејноғлунун, Адил Һүсејновун мәгаләләриндә исә ингилабы, јени һәјаты М. Мүшфигин нечә илһамла тәрәннүм етдијиндән вә Азәрбајчан әдәби журналларынын 20—30-чу илләрдәки фәалијјәтиндән бәһс олунур.

Журналын Азәрбајчан мәдәнијјәти тарихинә даир тәдгигләрә өз сәһифәләриндә лазыми диггәт јетирмәси дә тәгдирәлајигдир. Анчаг јахшы олар ки, бу мөвзуда материалларын јазылмасына даһа чох мүтәхәссис чәлб едилсин.

Азәрбајчан инчәсәнәтинә даир материаллар охучулар тәрәфиндән марагла гаршыланыр. Бабәк Гурбановун «Азәрбајчан мусиги мәдәнијјәти харичдә» мәгаләси зәнкин фактик материала әсасланыр.

«Литературны Азәрбајчан» билаваситә мүасир әдәби просеси әкс етдирән материаллара даһа кениш јер верир. Журнал Нахчыван МССР-дә јашајыб-јарадан әдәби гүввәләрин јарадычылығы илә әлагәдар Бәкир Нәбијевин ичмал мәгаләсини дәрч етмишдир. Биз кечән илки нөмрәләрдә ајрыча олараг тәнгидин вәзијјәтинә вә вәзифәләринә һәср олунмуш чидди мәгаләләрә дә раст кәлирик. Бунлардан Елчинин «Нәср вә тәнгид» мәгаләси конкрет олараг 40—50-чи илләр нәсринин тәнгиддә ин'икасы мәсәләләринә һәср олунса да, мүәллифин бир сыра мүшаһидәләри бу күн дә актуал көрүнүр. Бу мә'нада онун мүасирлик, актуаллыг вә күндәлик һадисәләрә чаваб анлајышларыны ејниләшдирән јанлыш гәнаәтләр барәдә гејдләри диггәтәлајигдир.

Әнз Мирәһмәдовун «Ајдынлыг, тәләбкарлыг, һәссаслыг» мәгаләсиндә Азәрбајчан әдәбијјатшүнаслығынын сон илләрдә әлдә етдији наилијјәтләри, хүсусән онун тәдгиг даирәсинин кенишлијинин әһәмијјәтини ајрыча гејд едир.

Бу мараглы мәгаләдәки бә'зи мүддәалар о гәдәр дә инандырычы дејилдир. Мәсәлән, Ә. Мирәһмәдов гејд едир ки, бир вахт тәнгид вә әдәбијјатшүнаслыг арасындан нә исә бир ајырычы хәтт кечирилирди. Бу күн белә чәһдләр даһа көстәрилмир.

Биз һөрмәтли тәнгидчинин бу гәнаәтинә һеч дә тамамилә шәрик ола билмирик.

Ә. Мирәһмәдов һәмин мәгаләдә Азәрбајчан әдәбијјатынын чохмилләтли совет вә дүнја әдәбијјатлары тәркибиндә өјрәнилмәси, онун ролу вә јери кими мүһүм бир мәсәләдән бәһс едир. Лакин өз фикирләрини сүбут үчүн о, Мирзә Шәфинин јарадычылыг талејинә мүрачиәт едир вә хүсуси тәдгигата мөһтач олан бу мөвзуја һәддиндән чох јер ајырыр.

Јашар Гарајевин «Јени тәләбләр сәвијјәсиндән» адлы мәгаләси Сов.ИКП МК-нын «Әдәби-бәдии тәнгид һаггында» гәрарынын бешинчи илдөнүмү мүнасибәтилә јазылмышдыр. Мәгалә нәзәри сәвијјәсинә вә галдырылан проблемин әһәмијјәтинә көрә диггәти чәлб едир. Бурада мүәллиф тәнгидин сәвијјәсинин артдығыны конкрет мисаллар әсасында көстәрир, ејни заманда, емпирик тәсвирчиликдән вә ултра «професионаллыгдан» һаглы олараг чәкинмәјә чағырыр вә сонунчу нөгсанын сәбәбини сосиоложи тәһлилә е'тинасызлыгда көрүр.

Азәрбајчан нәсринин бир сыра мүһүм һадисәләринә вахтында мүнасибәтини билдирән мәһсулдар тәнгидчи В. Богуславскинин «Тәрбијә пафослу...» адлы бөјүк мәгаләси Һүсејн Аббасзадәнин јарадычылығынын тәһлилинә, онун гәһрәманларынын мә'нәви ахтарышларына һәср олунмушдур. Мәгалә орижинал гурулмушдур: һашијәләрдә тәнгидчи илә јазычынын диалогу верилиб. Тәәссүф ки, сөзчүлүјә, һүгуги вә әхлаги факторларын гаршылашдырылмасына көстәрилән алудәчилик материалын естетик кәсәринә хәләл кәтирир.

Ариф Һачыјевин «Бир мән идим, бир дә нәнәм...» мәгаләси Әкрәм Әјлислинин нәсриндән бәһс едир. Бу гејдләр јазычынын јарадычылыг лабораторијасына нүфуз етмәк, онун бәдии наилијјәтинин ганунаујғунлугларыны ашкара чыхармаг бахымындан мараглыдыр. Сәрбәст тәрздә јазылмыш бу мәгалә Ә. Әјлисли нәсринин инчә тәһлилинә көрә охучуну әлә ала билир. Әлбәттә, тәнгидчинин бә'зи ифрат һөкмләри илә мүбаһисә етмәк олар, лакин мәгалә бүтөвлүкдә јахшы тә'сир бағышлајыр.

Акиф Һүсејнов «Сон илләрин нәсри һаггында» адлы проблем мәгаләсиндә «истеһсалат» әсәрләри адландырылан роман вә повестләрдә гәһрәманларын психолокијасынын лајигинчә ачылмасыны, конфликтләрин һәјатилик вә мүрәккәблијини сәнәт әсәри үчүн әсас ме'јар олараг көтүрүр вә нәзәрдән кечирдији әсәрләрин чохунда мәһз һәмин кејфијјәтләрин чатышмадығыны гејд едир.

С. Әсәдуллајевин мәгаләсиндә исә көстәрилир ки, Азәрбајчан сәнәдли нәсри сон вахтлар мүәјјән мүвәффәгијјәтләрә наил олмушдур.

«Литературны Азәрбајчан»ын өтән илки нөмрәләриндә драматуркија вә поезијаја даир мәгалә ачыг-ашкар азлыг едир. Хүсусән бу күнкү ше'римизә даир проблем мәгаләнин олмамасы тәәччүб доғурур. Лакин журналда ресензијалара кифајәт гәдәр јер верилир.

Журнал өзүнүн мүәллиф коллективини јаратмышдыр. Онун әтрафына бачарыглы кәнчләр дә топлашырлар. Бүтүн бунлары разылыгла гејд етмәк лазымдыр. Лакин бу факт да ајдындыр ки, республиканын тәнгидчи вә әдәбијјатшүнасларынын мүһүм бир гисми «Литературны Азәрбајчан»ын нәзәриндән һәлә дә кәнарда галыр. Бизә елә кәлир ки, журналын тәнгид шө'бәсинин мүәллиф тәркибини кенишләндирмәк, тәнгиди материалларын чапы илә әлагәдар даһа диггәтлә дүшүнүлмүш план һазырламаг мәгсәдәујғун оларды.

ТЕЈМУР ӘҺМӘДОВ:

«Гракан Азәрбајчан» тәнгидә, әдәбијјатшүнаслыға, театр тарихинә вә публисистикаја даир мәгаләләри мүхтәлиф рубрикалар алтында вермишдир: «Әдәби тәнгид», «Рә'јләр», «Бизим тәгвим», «Тәбрикләр», «Хатирәләр» вә с. «Әдәби тәнгид»ә журналын јалныз бешинчи нөмрәсиндә тәсадүф едилир. Бурада Сократ Ханјанын «Ермәни совет поезијасында вәтәндаш мүһарибәсинин коммунист гәһрәманы» вә Шаһен Оһанчанјанын «Азәрбајчан совет поезијасында халглар достлуғунун ин'икасы» мәгаләләри дәрч олунмушдур. Журналда һәмчинин Елчинин «Һекајә жанры: имканларымыз вә наилијјәтләримиз» мәгаләси ихтисарла верилмишдир.

«Ермәни совет поезијасында вәтәндаш мүһарибәсинин коммунист гәһрәманы» мәгаләсиндә 1920-чи илләрдә Ермәнистанда баш верән тарихи һадисәләр, ингилаби халг һәрәкатынын вә ајры-ајры коммунист сәркәрдәләрин ермәни совет поезијасында бәдии тәчәссүмү дүзкүн гијмәтләндирилир.

«Азәрбајчан совет поезијасында халглар достлуғунун ин'икасы» мәгаләсинин мүәллифи исә мөвзу барәдә тәсәввүр јаратмаг үчүн Низами, Нәсими, Ахундов, Сабир кими сәнәткарларын јарадычылығына мүрачиәт едир. Лакин мәгаләдә гејри-дәгиг вә мүбаһисәли јерләр дә вардыр. Бурада, мәсәлән, Хаганинин ше'ри ермәни охучусуна Нәсиминин әсәри кими тәгдим едилир. Сүлејман Рүстәмин «Үч гардаш» ше'ри Мәммәд Раһимин ше'ри кими тәһлил олунур.

Азәрбајчанын халг артисти Һачаға Аббасовун «Унудулмаз көрүшләр» сәрлөвһәли јазысында «Намус» пјесинин Азәрбајчан сәһнәсиндә илк тамашасындан бәһс едилир. Бу хатирәләрдә Александр Ширванзадәнин Азәрбајчан әдәби аләминә јахынлығы, она үмумхалг еһтирамы әксини тапмышдыр. Бу чәһәтдән Хорен Бочикјанын хатирәси дә мараглыдыр. «Достлуг јоллары илә» адлы бу хатирәдә Сәмәд Вурғунун доғма халга, Вәтәнә бағлы олмасы, бејнәлмиләлчилик руһу еһтирамла гәләмә алынмышдыр. Лакин бурада Х. Бочикјан бир фактики сәһвә јол вермишдир. Мүәллифә көрә, Сәмәд Вурғун онун хаһиши илә «Диличан дәрәси» ше'рини јазмышдыр. Мә'лумдур ки, «Диличан дәрәси» ше'ри мәгаләдә нәгл олунан һадисәләрдән хејли әввәл—1927-чи илдә гәләмә алынмышдыр.

Шаир Вартан Һакопјанын «Сәһәр ачылыр» ше'рләр китабы һаггында журнал Шаһен Оһанчанјанын «Онун дүнјаја демәјә сөзү вар» сәрлөвһәли рә'јини дәрч етмишдир. Мәгалә мүәллифи е'тираф едир ки, шаирин китабында долашыг фикирләр, сојуг мүһакимәләр, сәтһилик вә с. вар. Лакин тәнгидчи бу гүсурлары хејирхаһлыгла ачыб көстәрмәкдәнсә, онлары көрмәјин охучуја һәвалә едир.

Әли Вәкил Сәмәд Вурғунун 1976-чы илдә «Һајастан» нәшријјатынын бурахдығы ше'рләр китабы, Едуард Бегларјан Керасим Һовсепјанын 1976-чы илдә Азәрнәшрин ермәничә дәрч етдији «Әскәр маһнысы» адлы ше'рләр мәчмуәси, Солмаз Фәрзәлијева Кәрим Һәсәновун 1976-чы илдә «Кәнчлик» нәшријјатынын азәрбајчанча бурахдығы «Күнәшли өмрүн нәғмәләри» китабы, Марусја Баграмјан Т. Әһмәдовун 1977-чи илдә «Ишыг» нәшријјатынын Азәрбајчан вә рус дилләриндә бурахдығы «Нәриман Нәриманов» китабы, Ким Ағабекјан Исаһак Аллаһвердјанын 1976-чы илдә Азәрнәшрдә чап олунан «Адсыз адам» һекајәләр мәчмуәси һаггында рә'јләрини журналда чап етдирмишләр.

Үмумијјәтлә, јени әсәрләр һаггында вахтында верилән рә'јләрә, онларын мүвәффәгијјәтли вә нөгсанлы чәһәтләрини инандырычы көстәрә билән ресензијалара «Гракан Азәрбајчан» охучуларынын еһтијачы вар.

Журнал мүасир әдәби просеси әтрафлы вә оператив ишыгландырмаг үчүн тәнгид вә әдәбијјатшүнаслыг шө'бәсинин фәалијјәтини чанландырмалы, өз ишини күнүн тәләбләри сәвијјәсиндә гурмалыдыр. Азәрбајчан әдәбијјатынын наилијјәтләри илә ермәни охучуларыны даһа јахындан таныш етмәк, мүасир әдәби просес, поезија, нәср вә драматуркија саһәсиндә олан јениликләр һаггында мәгаләләр чап етмәк, Азәрбајчанда јашајыб-јарадан ермәни тәнгидчи вә әдәбијјатшүнасларыны журналын әтрафына даһа сых топламаг иши «Гракан Азәрбајчан»ын гаршысында дуран мүһүм јарадычылыг мәсәләләридир.

БӘКИР НӘБИЈЕВ:

Мүзакирәси мүнасибәтилә топлашдығымыз мәсәлә илә әлагәдар «Улдуз» журналынын кечән илдә ән мараглы чыхышы тәнгидчи Исраил Мустафајев, насирләрдән Әкрәм Әјлисли вә Сабир Әһмәдовун иштирак етдији «Бу күнүн нәсри» адлы «дәјирми стол» материалыдыр.

Тамамилә тәбиидир ки, И. Мустафајев 60-чы илләрин нәсриндә јени хүсусијјәтләрин варлығыны тәсдиг едир. Лакин онун бу јенилијин тәзаһүрүнү сәчијјәләндирмәјә көстәрдији сә'јләр бә'зән угурсуз олур. Мәсәлән, тәнгидчи 60-чы илләрдәк јазылан нәср әсәрләриндән фәргли олан бир әламәт кими гејд едир ки, јени нәсрдә «кениш панорамлар әвәзинә конкрет һәјат сәһнәләри әсәрләрин објектинә чеврилди...». Мәкәр, әсасән, 60-чы илләрдән әввәлки дөврүн мәһсулу олан «Шамо», «Гара дашлар», «Бөјүк дајаг» әсәрләриндә конкрет һәјат сәһнәләри бәдии тәсвирин објекти дејилдими?

Бизә елә кәлир ки, Ә. Әјлисли мәсәләни даһа дүзкүн гојур, бу проблемә Үмумиттифаг әдәби просесинин ме'јары илә јанашыр, гардаш халглар әдәбијјатларындан кәтирдији фактларла 60-чы илләр нәсринин даһа мүкәммәл мәнзәрәсини чәкир.

Журналын 1977-чи илдә әдәби тәнгид саһәсиндәки уғурлу чыхышларындан бири Тофиг Һачыјевин «Јазычы гајғысы, јазычы мәдәнијјәти» адлы мәгаләсидир. Бурада мараглы тәдгигат әсасында әдәби дил, јазычы үслубу, халг дилинин зәнкинликләрини ашкара чыхарыб ондан фајдаланмағын зәрурилији кими мараглы мәсәләләрә тохунулмушдур.

Тәәссүф ки, дил мәсәләләринә даир журналын чап етдији икинчи мәгалә (Һәмидә Аббасова, «Поетик дил ән'әнәләрини горујаг») чох зәифдир. Мүәллиф иддиа едир ки, куја «Мүасир поезија дилинин гүввәтли чәһәтләриндән бири онун дәгиг вә тәфәррүатлы дил ән'әнәләрини давам етдирмәсидир». Тәфәррүатлы дил ән'әнәси нә демәкдир? Бу, јығчам поезија дили анлајышы илә зиддијјәт тәшкил етмирми? Бу мәгаләдә мүчәррәд ифадәләрә дә раст кәлирик.

Јубилеј материалларыны, классикләрә даир бә'зи мәгаләләри чап едән редаксија, тәәссүф ки, мүасир әдәбијјатын вачиб мәсәләләрини әкс етдирән тәнгиди мәгалә вә ресензијалара өз сәһифәләриндә аз јер верир. «Улдуз»ун тәнгид бөлмәсинин кечән ил мүасир әдәби просеслә әлагәси Әли Вәлијевин әсәрләринә даир Илдырым Гасымовун, Тејмур Елчинин «Шакәрим, дүзүм» китабы һаггында Ә. Курчајлынын, «Азәрбајчан совет ушаг әдәбијјаты антолокијасы» барәдә Сара Һүсејнованын чыхышлары, бир дә јухарыда гејд етдијимиз «дәјирми стол» материалы илә тамам олур. Ә. Курчајлы мараглы поетик тәһлилә әсасланан «Ушаглар үчүн јазанда» адлы ресензијасында һаглы олараг шикајәтләнир ки, ушаг әдәбијјатыны бәситлик кими баша дүшәнләр, ушаг тәфәккүрүнүн, ушаг тәхәјјүлүнүн романтик кенишлији гаршысында сәдд чәкирләр.

Илдырым Гасымов «Јазычы шәхсијјәти вә бәдии јарадычылыг» адлы мәгаләсиндә халг јазычысы Әли Вәлијевин әсәрләрини араштырыр, хүсусән Күрдүстан, Зәнкәзур һадисәләри илә әлагәдар бир сыра мәгамлар тапыр ки, онлар билаваситә әдибин һәјаты, талеји, кәнчлик илләриндә иштиракчысы вә ичрачысы олдуғу бөјүк ичтимаи-сијаси һадисәләрлә бағлыдыр.

С. Һүсејнова «Балаларымыза һәдијјә» адлы гејдләриндә мүхтәсәр ресензијанын вердији имкан дахилиндә икичилдлик ушаг әдәбијјаты антолокијасынын мәзијјәтләрини әсасән дүзкүн гијмәтләндирир. Тәәссүф ки, онун ресензијасында тәнгиди руһ зәифдир. Даһа дәгиг десәк, тәнгид наминә ресензијадакы јеканә фикир бундан ибарәтдир ки, «антолокијанын ики чилди ики мүхтәлиф форматда бурахылмышдыр. Һалбуки бу ики чилддә јүзләрлә әсәр чап едилмишдир вә тамамилә тәбиидир ки, онларын һеч дә һамысы ејни дәрәчәдә јүксәк бәдии сәвијјәдә дејил...».

Бу дејиләнләрдән бир даһа көрүндүјү кими, 1977-чи илдә «Улдуз»ун сәһифәләриндә әдәби тәнгид өзүнүн гәнаәтбахш ин'икасыны тапмамышдыр. Белә бир факт да тәәссүф доғурур ки, журналын бир сыра нөмрәләриндә (1, 7, 11) әдәби тәнгид наминә һеч нә јохдур. Биз белә дүшүнүрүк ки, Сов.ИКП МК-нын «Әдәби-бәдии тәнгид һаггында» (1972), еләчә дә «Јарадычы кәнчләрлә иш апарылмасы һаггында» (1976) гәрарларындан сонра журналын сәһифәләриндә әдәби-бәдии тәнгидә верилән јери азалтмаг јох, даһа да артырмаг лазым иди.

Инчәсәнәтин дикәр нөвләринә даир чап олунан мәгаләләрә кәлинчә, онлар да тәсадүфи характер дашымамалы, елми чәһәтдән јүксәк сәвијјәдә олмалыдыр.

Т. Гафарованын «Хореографија вә кәрчәклик» мәгаләси балет сәнәтинә, Ф. Шушинскинин «Гарабағын «Шур»у» вә А. Рзајевин «Азәрбајчанын илк професионал пианочусу» мәгаләләри ифачылыг сәнәтинә, Ј. Әлијевин «Естетик тәрбијәнин бә'зи проблемләри» мәгаләси мәктәбләрдә рәсм мүәллиминин вәзијјәтинә, Мөһбәддин Сәмәдин «Рәссам әсил мә'нада зәһмәткешдир» мәгаләси исә Тоғрул Нәриманбәјовун јарадычылығына һәср едилмишдир.

Ады чәкилән јазыларын «Улдуз»да бурахылмасы онун охучулары үчүн, шәксиз, мараг доғурур. Һәрчәнд бу гәбилдән олан јазылар арасында һәмин вәзифәнин өһдәсиндән кәлә билмәјәнләр дә, лүзумсуз рәгәмләрлә долу олуб, мүһүм естетик маһијјәт дашымајанлар да вардыр...

Мә'рузәләр әтрафында мүзакирәләрдәки чыхышлар да көстәрди ки, һәр бир уғурлу мәтбуат һадисәси исте'дадла редаксија арасында тәшкилати әмәкдашлығын мүштәрәк нәтичәси кими мејдана чыхыр. Одур ки, бу илин тәнгид мәһсулуна әсасән, һәмин илдә республикада мәтбуатла тәнгид арасында әлагәләрин мәзмуну вә бунун реал нәтичәләри һаггында да ајдын гәнаәтләрә кәлмәк олар. Һазыр мәгаләләрин тәнгид шө'бәләринә кортәбии ахыныны планлы вә дүшүнүлмүш тәнгид сијасәтинә табе етмәк, бәдии просесин ән актуал проблемләрини, ән габагчыл, перспективли мејлләрини дәгиг мүәјјәнләшдирмәк вә елми-естетик фикри дә онларын фәал тәһлили ишинә сәфәрбәр етмәк—мәһз бу мәгсәдләр бахымындан әдәби органларын өтән илки әмәли фәалијјәти нечә олмушдур? Јашар Гарајев өз чыхышында һәмин мәсәләјә тохунараг деди: Мәнчә, мә'рузәләр бу суала нәинки өз мәзмуну, һәмчинин гурулушу, форма вә һәчм көстәричиләри илә дә чаваб верди. Тәсадүфи дејил ки, «Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетинә һәср олунмуш һәр ики мә'рузә өз кенишлији илә фәргләнди. Көрүнүр, гәзетин тәнгид мәһсулу мә'рузәчиләрә мүлаһизәләр үчүн лазыми материал верә билмишдир. Мә'рузәчиләрин белә бир арзусуна там шәрик чыхмаг олар ки, бөјүк, глобал ичтимаи-нәзәри проблемләрә гәзет өз диггәтини даһа да артырмалыдыр. «Азәрбајчан» журналынын өтән ил өз сәһифәләриндә мүасир нәсрә һәср олунмуш мүзакирә вә мәгаләләрә јер вермәси мә'рузәдә һаглы олараг тәгдир олунду. Драматуркијанын вә ше'рин, хүсусән классик бәдии ирсимизин чидди, фундаментал проблемләринә һәср едилмиш санбаллы мәгаләләрин јохлуғу журналын өтән илки фәалијјәтинин ән зәиф чәһәти кими редаксијаны, биринчи нөвбәдә, онун тәнгид шө'бәсини дүшүндүрмәлидир. Чари просесин бәдии вә әдәби-тәнгиди мәһсулунун ән јахшы нүмунәләрини рус вә башга гардаш халгларын охучуларына вахтында вә мунтәзәм тәгдим етмәк бахымындан «Литературны Азәрбајчан»ын даһа уғурлу тәчрүбәсиндән «Гракан Азәрбајчан» чох чәһәтдән фајдалана биләр. Бир илин тәнгид мәһсулу һәм кәмијјәт, һәм дә кејфијјәт бахымындан шәксиз инкишаф етмәклә барабәр, ону да көстәрир ки, бизим тәнгид һәлә дә нәзәри сигләт вә полемик кәсәр бахымындан арзу олунан сәвијјәдә дејил.

Тәнгидин фәаллығы, тәләбкарлығы, кәсәрлилији мәсәләләри Әкбәр Агајевин дә чыхышында мүһүм јер тутду. Бу барәдә данышаркән натиг белә бир чәһәти хүсуси гејд етди ки, кәсәрлилији, тутарлылығы, инкарчылыг, сәртлик, «вуруб дағытмаг» кими баша дүшмәк олмаз. Тәнгидин әдәбијјатдакы мүсбәт һадисәләри, әсәрләрдәки мәзијјәтләри үзә чыхармасы вә тәсдигләјичи сөзү кәсәрли, инандырычы олмалыдыр, гүсурлар һаггындакы мүлаһизәси дә тутарлы дејилмәлидир. Буна наил олмаг, әлбәттә, биринчи нөвбәдә, тәнгидчидән тәләб олунур, амма редаксијаларда да бу чәһәтә диггәти артырмаг лазымдыр ки, мәгаләләрдә хејирхаһлыг пәрдәси алтында дифирамба, шит тә'рифә јол верилмәсин.

Редаксијаларын мүәллиф коллективи илә сых әлагәси, тәшәббүскарлығы, актуал мөвзулар барәдә вахтында мәгаләләр сифариш вермәк вәзифәси Бајрам Бајрамовун да чыхышынын әсас мәзмунуну тәшкил едирди. Бу мәсәлә илә әлагәдар данышаркән о гејд етди ки, мәһз редаксија-мүәллиф мүнасибәтләринин сәмимилији, сәмәрәлилији нәтичәсиндә әдәбијјатымызын, инчәсәнәтимизин мүһүм һадисәләрини мәтбуат сәһифәләриндә лазыми елми-нәзәри сәвијјәдә ишыгландырмаг, мүвәффәгијјәт вә нөгсанларымызы принсипиал, објектив мөвгедән гијмәтләндирмәк мүмкүндүр. Бу күнкү тәнгидин лазымынча диггәт јетирмәдији саһәләрдән бири әдәбијјат вә инчәсәнәтимизин республика радио вә телевизијасы илә тәблиғинин вәзијјәтидир. Хүсусән телевизијанын әдәби верилишләринин индики сәвијјәси тәнгидимизи чидди нараһат етмәлидир.

(АРДЫ 8-чи СӘҺИФӘДӘ)

Азәрбајчан Јазычылар Иттифагынын идарә һеј'әти **Рауф Исмајылова**, анасы **ЧИМНАЗ ХАНЫМЫН** вәфаты мүнасибәтилә дәрин һүзнлә башсағлығы верир

ТӘНГИД ВӘ ЈАРАДЫЧЫЛЫГ ПРОСЕСИ

(ӘВВӘЛИ 7-чи СӘҺИФӘДӘ)

Әдәби органларымызын иллик тәнгид материалларынын мунтәзәм мүзакирәсинин редаксијаларын фәалијјәтиндә мүһүм рол ојнадығы вә ојнајачағы фикрини мүшавирәдә чыхыш едәнләрин үмуми рә'ји кими хүсуси гејд етмәк олар. Тәбиидир ки, бу фикир редаксија нүмајәндәләринин чыхышында даһа кениш јер тутурду. Иллик тәнгид мәһсулумузун әтрафлы тәһлилинин үмуми ишимизә тә'сирсиз галмајачағындан данышан **Иван Третјаков** («Литературны Азәрбајчан») деди ки, мә'рузә вә чыхышларда сөјләнән мүлаһизәләри редаксија, шүбһәсиз, нәзәрә алачагдыр вә әдәби-бәдии тәнгидә даир планы јенидән тәкмилләшдирәчәкдир. О, һәмчинин гејд етди ки, журналын тәнгид материалларынын кејфијјәтини јүксәлтмәк мәгсәдилә мүәллифләрлә даһа јахындан әлагә сахламаг, әдәби мәһсулларын мунтәзәм вә јүксәк профессионал сәвијјәдә тәһлили, тәблиғи үчүн тәләбкарлығы артырмаг зәруридир.

Милли әдәбијјатын гардаш халгын охучулары арасында лајигинчә тәблиғи мөвзусу **Самвел Григорјанын** да («Гракан Азәрбајчан») чыхышында гејд едилди.

Габил («Азәрбајчан») ајры-ајры материалларла баглы сөјләнән мүлаһизәләрин дәгиглији вә објективлији мәсәләсинә хүсуси тохунду. «Азәрбајчан» журналынын үнванына мә'рузәдә дејилән тәнгиди гејдләри әсасән һаглы санды. Лакин јазычыларын јарадычылыг портрети силсиләсиндән, мәсәлән, И. Шыхлыја даир материала («Әдәбијјат вә инчәсәнәт» гәзетиндә) нијә нисбәтән даһа чох јер верилдијини барәдә Г. Хәлиловун ирады илә разылашмады. Онун фикринчә, белә һалларда, үмумијјәтлә, һәчм јох, мәзмунун бу һәчми доғрулдуб-доғрултмадығы әсас көтүрүлмәлидир.

Мүәллиф коллективи вә редаксија, әдәби ичтимаијјәтин редаксијаја көмәји мәсәләси инди хүсуси әһәмијјәт кәсб едир. Бу мәсәләнин үмуми ишимизин ән чох нараһатлыг доғуран чәһәти олдуғуну гејд едән **Ајаз Вәфалы** («Әдәбијјат вә инчәсәнәт») мүшавирәнин мәһз һәмин чәтинлији мүәјјән гәдәр асанлашдырмаға көмәк көстәрәчәјинә инандығыны билдирди:— Иттифагын тәнгидчи үзвләринин, институт вә али мәктәбләрдә елми дәрәчәли әдәбијјатчыларын чохлуғуна бахмајараг, «јазыб-јарадан» мүәллифләрин гытлығы, доғрудан да, кәскин һисс олунур. Буну да гејд етмәк лазымдыр ки, онларын чохунун мәтбуатда гејри-фәаллығынын сәбәби редаксијаларла сојуг мүнасибәтләри дејил, үмумијјәтлә, мүасир тәләбләрә чаваб верән мәгаләләр јазмагын кетдикчә чәтинләшмәсидир.

Тәнгидчи дә јазычы кими јарадычы адамдыр. О да бу вә ја дикәр әсәрә јалныз о заман мүрачиәт етмәлидир ки, һәмин әсәр онун өзүнүн һәјата, әтрафда баш верән һадисәләрә мүнасибәтләри илә сәсләшсин. Бу мәсәләдән бәһс едән **Сабир Әзәри** («Улдуз») көстәрди ки, бә'зи тәнгидчиләр, тәәссүф ки, редаксијалара сырф шәхси мәнафе үчүн (диссертасија илә баглы вә с.) кәлирләр. Тәнгидчи башгасындан јүксәк идеја-бәдии сәвијјә тәләб етдији һалда өзү зәиф әсәр јазанда, бу, нараһатлыг доғурур. Телевизијада әдәби сөһбәтләр дә һәмишә ејни сәвијјәдә олмур, тәзә китаблар һаггында верилишләр бәсит апарылыр. Тәнгидчиләримиз кәрәк бу барәдә сусмасынлар.

Мүзакирәләрдә Азәрбајчан Јазычылар Иттифагы идарә һеј'әтинин биринчи катиби **Имран Гасымов** чыхыш етди. О деди: Мүшавирә әдәби органларымызын кечән илки нөмрәләриндә дәрч олунмуш тәнгид материалларынын мүзакирәсинә һәср едилсә дә, әслиндә, сөһбәтимиз даһа кениш вә әһатәли олду. Мә'рузә вә чыхышларда бир илин мәгалә вә ресензијалары әсасында, үмумијјәтлә, тәнгид вә әдәби просес проблеми мараглы мүлаһизә вә фактларла тәһлилдән кечирилди, гәзет-журнал редаксијалары илә мүәллифләр арасындакы гаршылыглы мүнасибәт, бәдии мәһсуллар барәдә вахтында, објектив, принсипиал вә мүхтәлиф тәнгид формалары илә сөһбәт ачмаг кими мүһүм јарадычылыг мәсәләләри һаггында кениш фикир мүбадиләси олду.

Сов.ИКП МК-нын «Әдәби-бәдии тәнгид һаггында» (1972) гәрарындан кечән мүддәт әрзиндә јарадычылыг тәсәррүфатымызын бу мүһүм саһәсинин инкишафы үчүн мүәјјән ишләр көрүлүбсә дә, бунлар бизи, әлбәттә, гане едә билмәз. Тәнгидин фәаллығыны, әдәби просесә даһа дәриндән нүфуз етмәк иггидарыны артырмаг, һәр һансы әсәри гијмәтләндирәркән мүәллифин һәмишә елми-нәзәри мүлаһизәләрә әсасланмасына наил олмаг бизим күндәлик ишимиз олараг галыр.

Бир мәсәләјә дә хүсуси диггәт јетирмәк лазым кәлир: кәрәк әдәби-бәдии тәнгидә даир сөһбәтләри тәкчә әдәби органларда верилән тәнгид материаллары илә мәһдудлашдырмајаг. Дикәр дөври мәтбуат органларында, еләчә дә радио вә телевизијанын әдәби верилишләриндә әдәбијјат вә инчәсәнәтимизин нечә тәблиғ олундуғу тәнгидин нәзәриндән јајынмамалыдыр. Ејни заманда, тәнгидин өзүнүн аудиторијасыны даһа да кенишләндирмәк, мәсәлән, телевизија кими күтләви бир трибунадан онун мунтәзәм, јүксәк сәвијјәли чыхышларына наил олмаг лазымдыр. Телевизија—хүсуси бир јарадычылыг саһәсидир. Онун өзүнүн кениш имканлары вар. Телевизија инди күтләви мә'лумат васитәси олмагла галмыр, артыг о өзү мараглы формалары олан (телефилм, телетеатр вә с.) мүасир бир сәнәтә чеврилир. Бу сәнәтин өз естетик принсипләриндән, жанр ганунаујғунлугларындан чыхыш едәрәк онун һаггында мө'тәбәр мүлаһизә сөјләмәјин вахты чатмышдыр.

Бәдии әдәбијјатын мүхтәлиф жанрларына мәхсус әсәрләр телевизија васитәсилә милјонларла тамашачыја чатдырыла билир. Лакин, доғрудан да, телевизијанын бу кениш имкандан лазыми сәвијјәдә истифадә етдијини демәк чәтиндир. Әдәби-бәдии тәнгид өзү радио вә телевизија трибунасындан сәсләнмәклә бәрабәр, һәм дә бу трибунадан әдәбијјат, инчәсәнәт нүмунәләримизин нечә, һансы сәвијјәдә тәблиғ едилдији гајғысына да галмалы, јени верилишләр барәдә мунтәзәм олараг нүфузлу сөзүнү демәлидир. Бу мәсәлә инди о дәрәчәдә актуалдыр ки, онунла әлагәдар әтрафлы сөһбәт ачмаға да еһтијач дујулур. Елә она көрәдир ки, нөвбәти сөһбәтләримиздән бирини һәмин мөвзуја һәср етмәји нәзәрдә тутмушуг. Үмумијјәтлә, әдәби-бәдии тәнгидимиз өзүнүн мөвзу даирәсини, тәдгиг објектини хејли кенишләндирмәли, бәдии јарадычылығын ән мүһүм проблемләринин тәһлилинә чәсарәтлә киришмәли. Үмумиттифаг тәнгид просеси илә вәһдәтдә әдәбијјат вә инчәсәнәтимизин инкишафына даһа тә'сирли көмәк көстәрмәлидир. Бунун үчүн бизим һәр чүр јарадычылыг имканымыз вардыр.

Республика Јазычылар Иттифагы идарә һеј'әтинин катиби **Елчин** кечән ил әдәби органларын сәһифәләриндә дәрч олунмуш әдәби-бәдии тәнгид материаллары илә әлагәдар мүшавирәјә јекун вурараг көстәрди ки, бурада чох ишкүзар сөһбәт олду. Мә'рузә вә чыхышларда чидди јарадычылыг проблемләри галдырылды: Тәнгидчинин дүнјакөрүшү, тәнгидимизин Үмумиттифаг мигјасында тәмсил едилмәси, тәнгидчи чәсарәти, бәдии тәрчүмәнин вачиб проблемләри, кәнч тәнгидчиләрин тәрбијә олунуб јетишдирилмәси, редаксијаларла мүәллифләрин әлагәсинин даһа да мөһкәмләндирилмәси вә башга бу кими мүһүм јарадычылыг мәсәләләри мүшавирә иштиракчыларынын диггәт мәркәзиндә дајанды.

Мүзакирә көстәрди ки, сон вахтлар редаксијаларымызда хејли иш көрүлмүшдүр; лакин әдәбијјатымызын вә инчәсәнәтимизин гаршысында дуран мүасир, јүксәк тәләбләр бахымындан бу көрүләнләр һәлә аздыр. Һеч шүбһә јохдур ки, әдәби-бәдии тәнгидимизин даһа фәал олмасында, сәнәтин һәјатла даһа мөһкәм әлагәси, чәмијјәт һадисәләринә даһа дәриндән мүдахиләси проблеминин мүвәффәгијјәтлә һәлл етмәк ишинә онун тә'сиринин артмасында бу кениш вә ишкүзар сөһбәтимизин мүәјјән әһәмијјәти олачагдыр. Бу исә партијамызын XXV гурултајынын гаршыја гојдуғу бөјүк вәзифәләрин һәјата кечирилмәсиндә әдәбијјатымызын, әдәби органларымызын даһа сәмәрәли фәалијјәт көстәрмәсинә көмәк едәчәкдир.